

Els Borja, una família originàriament **intrigant**

DIPLOMATARI DELS BORJA

Els primers Borja van teixir des de València una història d'intrigues, crims i corrupcions, que res té a envejar a l'època romana del papa Alexandre VI. El primer volum del 'Diplomatari Borja' revela a través de documents aquests orígens deixant enrere la llegenda.

L'historiador Ludwig Von Pastor, autor d'una obra cabdal sobre la història dels papes, va posar el dit en la nafra a mitjan segle XIX, quan va afirmar que els orígens dels Borja "estan envoltats de tenebres". Aquella afirmació no cauria en sac foradat i més de mig segle després l'erudit Lluís Cerveró i Gomis va començar a capbussar-se en el silenci dels arxius que havien d'il·luminar aquelles tenebres, l'Arxiu del Regne de València.

El resultat arriba ara, amb la presentació del primer volum del *Diplomatari Borja*. Un relat històric apassionant, ple de fets extraordinaris i intrigues que delimiten amb documents la "foscor" d'aquells orígens.

Però no va ser Lluís Cerveró l'únic protagonista d'aquesta gesta. La seua dedicació completa al buidatge de manuscrits sobre els Borja es veuria accelerada amb la col·laboració posterior de l'historiador i jesuïta Miquel Batllori. Un treball que a començament dels anys 70 ja bullia i que els seus artífexs anhelaven publicar. "A veure si el *Diplomatari Borja* veu la llum prompte, que ja s'està fent tan llarg com la història de la família", deia en una carta Cerveró a Batllori en aquell temps.

El 1991, Miquel Batllori va acordar amb qui aleshores era conseller de Cultura valencià, Antoni Escarré, dur endavant el *Diplomatari Borja*. Es van posar les bases, però la mort d'un dels seus coordinadors, el catedràtic de paleologia de la Universitat de València Josep Trench, va frustrar la iniciativa.

Finalment, l'editorial 3i4 va assumir el repte i ara fa un any es va presentar al paranimf de la Universitat de València l'ambiciós projecte de sumar al *Diplomatari Borja* original –el preparat per

Cerveró i Batllori– tota la documentació que hi ha arreu d'Europa sobre aquesta nissaga valenciana. Fent-li costat a l'editorial hi ha, a més de la Universitat de València, el mateix Vaticà i tots els governs autonòmics de l'Antiga Corona d'Aragó, a excepció del valencià.

Només un any després de la magna presentació del projecte, ja està en galeres el primer volum del *Diplomatari*, que recull més de 600 documents borgians de l'Arxiu del Regne de València que van des del 1272 fins el 1429, any de la promoció d'Alfons de Borja –futur papa Calixt III– al bisbat de València. Una data que marca clarament, segons Luis Pablo Martínez, historiador i coordinador del *Diplomatari* junt amb Miquel Navarro, "un punt d'inflexió ascendent en el procés de promoció del llinatge".

El nucli d'aquesta col·lecció està integrat per la documentació exhumada i preparada per a la seua edició per Lluís Cerveró i Miquel Batllori –originària de la Cancelleria Reial, la Governació i la Batllia General del Regne, el justícia civil de València, diferents institucions eclesiàstiques i protocols notariais–, però també s'hi afegeixen les troballes realitzades al llarg de l'última dècada per Martínez i Navarro.

A més de revelar al detall el procés originari de promoció de la nissaga Borja, aquest primer volum aporta, segons Luis Pablo Martínez, "una fascinant seqüència d'esdeveniments, concentrada en la segona i tercera dècades del segle XV, plena de fets extraordinaris, d'intrigues, guerres, crims i corrupcions que poc té a envejar als temps borgians per excel·lència, els del papat d'Alexandre VI".

Així doncs, confirmant les sospites de l'historiador Ludwig Von Pastor, però ara sense tòpics ni llegendes, la primera

Presentació del primer volum del *Diplomatari Borja*, amb representants de les institucions que hi han col·laborat. A la taula, d'esquerra a dreta: Ramon Arnau, degà de la seu de València; Pedro Ruiz, rector de la Universitat de València; i l'historiador i jesuïta Miquel Batllori.

recopilació del *Diplomatari* recull, segons Martínez, “testimonis cabdals per a la reconstrucció dels foscos orígens del llinatge”. És el cas del plec de 1420, pel qual Jofré de Borja, pare del futur papa Alexandre VI, va ser condemnat a mort pel governador del regne, arran de la seua provada participació en el cruel assassinat del notari Folc de Montferrer, síndic de la vila d’Ontinyent. Per salvar-se de la condemna, Jofré va fugir a Nàpols buscant la protecció del seu cunyat Alfons de Borja, aleshores vicecanceller d’aquest territori i qui va acabar aconseguint-li el perdó de les Corts de València. També és transcendental, segons l'historiador Martínez, el document substanciat el 1413 davant la Cort de la Governació del Regne de València, que revela l'urgellisme militant dels germans Jofré i Galceran de Borja, i per tant, la seua vetllada oposició a la dinastia governant dels Trastàmara.

Altres documents importants del fons Cerveró-Batllori inclosos en aquest volum són els codicils testamentaris de Roderic i Sibila de Borja, avis paterns d’Alexandre VI, que detallen el repartiment de l’herència entre els seus fills, o les cartes de la Batllia General del Regne que mostren Domènec de Borja, pare

del futur Calixt III, com a sobreguarda de la frontera de Castella entorn dels anys 1404-1405.

Entre els documents aportats per Navarro i Martínez destaquen el que prova que Alfons de Borja va pagar més de 120.000 sous per accedir al bisbat de València, un pagament consignat en els registres comptables del tresorer general de la Corona d’Aragó, així com els que demostren la defensa dels Borja dels interessos dels Montcada i el seu control de l’administració del bisbat de Mallorca entre el 1424 i el 1429.

El llibre estarà il·lustrat amb més de 150 fotografies, que ha localitzat entre altres l’especialista en història de l’art i documentació Núria Ramon. El dissenyador d’aquesta obra de luxe, Enric Sautué, ha ordenat els continguts a dues columnes i ha escollit per a la portada la combinació dels colors negre “civil” i roig “cardenalici”.

Aquest primer volum, en el qual ja han treballat més d’una vintena d’experts, no és més que l’inici d’una àmplia tasca que no té aire d’acabar abans de vint anys. Fins el moment, segons l’editor Eliseu Climent, hi ha al voltant de 1.800 CD-ROM de documentació sobre els Borja, la majoria procedents del Vaticà.

“Un projecte absolutament impressionant –segons l’editor Eliseu Climent– que pel seu gran abast, hauria de dur a terme un govern i no una iniciativa privada.” Malgrat tot, en la presentació que es va fer del llibre dimecres passat, dia 24 d’octubre, Climent no va dissimular l’emoció d’estar al front de la descoberta d’un “tesor valuósíssim com aquest”, que va gosar comparar amb la troballa de la tomba de Tutankamon. En la mateixa presentació, el degà de la seu de València, Ramon Arnau, es va sumar a l’apreciació i va valorar el *Diplomatari* com “el treball més important que s’està realitzant a València”. Per la seua banda, el rector de la Universitat de València, Pedro Ruiz Torres, va lloar la iniciativa perquè, va dir, “posa fi a dècades de menfotisme i ignorància”.

Miquel Batllori, l’anima mater d’aquest projecte una vegada ja mort el seu iniciador, Lluís Cerveró, va aclarir que malgrat els desitjos expressats pel cardenal Paul Poupard perquè s’incloguen al *Diplomatari* tots els documents, seleccionaran per a publicar íntegres els més importants i la resta es resumiran. Batllori, que va destacar la transcendència històrica, nobiliària, social i política de la documentació, va afegir que aquesta

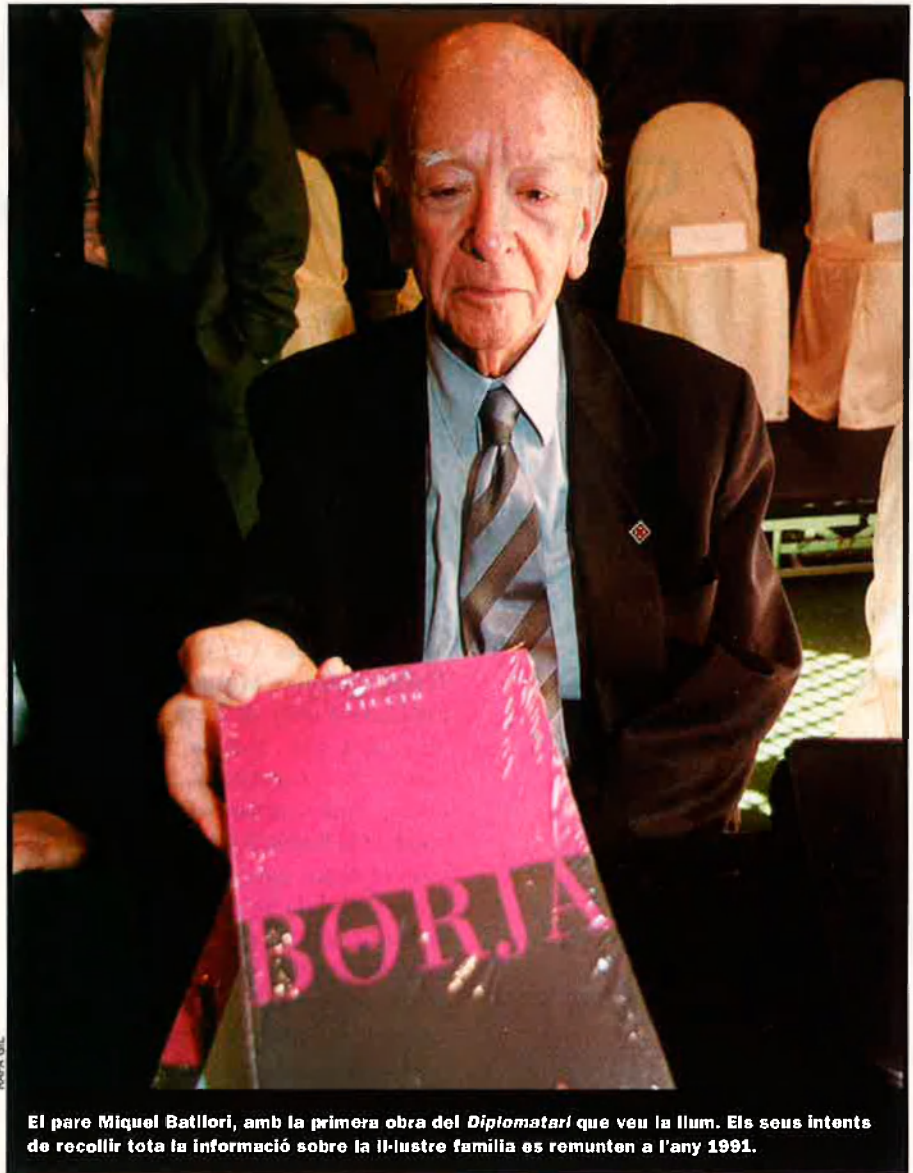
obra no està en contra ni a favor dels Borja: "El que pretenem és que des de la investigació rigorosa es tinguin en compte tots els seus aspectes i no només el vessant familiar, que és el que més s'ha explotat."

El *Diplomatari* complet, que es calcula que ocuparà uns 50 volums, abraçarà el període que va des del segle XIII fins a la mort de sant Francesc de Borja, el 1572. Donat el nivell dispar de desenvolupament de les recerques borgianes als diferents arxius europeus, el nodrit col·lectiu d'arxivers, bibliotecaris i experts que hi col·laboren van acordar estructurar l'edició del *Diplomatari* per arxius, els quals seran treballats per equips de recerca autònoms.

L'Archivio Segreto Vaticano serà una font decisiva per a les pròximes publicacions. Aquí es guarden, entre altres, les butlles "Inter cetera", amb les quals el papa Alexandre VI va concedir el 1493 als reis de Castella i Aragó totes les noves terres descobertes més enllà de l'Atlàntic, i altres butlles referents a l'evangelització d'Amèrica o la butlla d'indició del famós jubileu de 1500. També s'hi troba gran part de la correspondència privada de la família. Altres arxius destacats, segons Miquel Navarro, a Itàlia, són el de la ciutat de Milà —el duc de la qual tenia ambaixadors permanents al Vaticà per a informar-se del que allí passava— el de Roma, Venècia, Florència, Nàpols, Siena, Ferrara i Mòdena. Les ciutats de París, Londres i Viena també conserven documents inèdits sobre aquesta família.

Pel que fa a la llengua emprada en els textos originals, Miquel Navarro assegura que mentre que els documents notariais que es conserven de l'època dels Borja estan en un 95% escrits en llatí, la documentació judicial i les cartes privades de la família Borja estan escrites en valencià. Segons aquest historiador, es podria establir que un terç del total de la documentació borgiana està escrita en la llengua pròpia dels Borja, un altre terç en llatí i un altre en castellà i altres llengües. A la cúria vaticana el valencià va ser predominant almenys fins a la segona generació del papa Alexandre VI.

Ester Pinter

El pare Miquel Batllori, amb la primera obra del *Diplomatari* que veu la llum. Els seus intents de recollir tota la informació sobre la il·lustre família es remunten a l'any 1991.

Biblioteca Borja de la A a la Z

Juntament amb el *Diplomatari Borja*, dimecres, dia 24, es va presentar la primera obra de l'anomenada "Biblioteca Borja", *Alexandre VI i Roma. L'empresa artística de Roderic de Borja a Itàlia*, de l'historiador de Gandia Ximo Company. El llibre reivindica el paper del segon papa Borja com a mecenes de l'art i com a figura clau en l'ordenament urbanístic de Roma. I en el mateix acte Josepa Cortés va avançar el que serà la "Bibliografia borgiana", un projecte en el qual està treballant i que ja suma més de 2.000 entrades entre estudis històrics, articles, llibres i cròniques —prop de 1.600— i novel·les, obres de teatre, poesies, pel·lícules i sèries de televisió relatives a la família Borja. Cortés va assenyalar que ha trobat bibliografia des de l'Argentina fins al Japó i en 23 idiomes, incloent-hi l'hebreu, el txec o el mandarí. Autors com Victor Hugo, Vicent Blasco Ibàñez o Manuel Vázquez Montalbán seran alguns dels destacats literats inclosos en aquesta bibliografia al costat de Maria Bellonci, autora del llibre més venut de la família Borja, *Lucrecia Borja*, traduït a 14 idiomes. També hi ha prevista la introducció en Internet d'una web sobre documentació dels Borja escrita en quatre llengües. **E. P.**